

D O M M E R N E O G R E T T S O P P G J Ø R E T.
.....

I følge en meddelelse i pressen skal Eidsivating Lagmannsretts landssvikavdeling nedlegges og etter sommerferien overføres til den ordinære avdeling. Hva dette nærmere skal bety vites ikke; man kan kun for seg selv fremkaste visse muligheter, men fremfor alt melder seg visse refleksjoner eftersom selve nedleggelsen av den berømte, beryktede landssvikavdeling i seg selv er en begivenhet.

1. Vi kan tenke oss at myndighetene gjerne ser at nedleggelsen foregår mindre smertefullt enn opprettelsen. Tilsynelatende, men også bare tilsynelatende, skjedde nemlig opprettelsen i normale former, uten særlige friksjoner. Bak kulissene foregikk imidlertid meget som er karakteristisk for en slik handling og som tildels ikke har tålt dagens lys. At opprettelsen av landssvikavdelingen er skedd i former som ikke tåler dagens lys, henger vel nøye sammen med at selve landssvikanordningen er blitt til på en måte som gjør full oppklaring lite ønskelig. Og det kunne være fristende å komme inn på denne side av saken også. Det skal imidlertid her kun pekes på at den teoretiske utformning, slik som vi kan følge den i forarbeidene, er preget av en enestående kynisme. Det er en takknemlig oppgave å skrive lover, når enhver juridisk og moralsk betenkelighet kun er til for å skyves til side, hvor det eneste formål er å ramme en bestemt befolkningsgruppe på den brutaleste og hensynsløseste måte.

Denne hensynsløshet som taler ut av hver side i forarbeidene til landssvikanordningen, denne samme mentalitet er det som, til dels i de samme personer, opprettet landssvikavdelingen og som satte den forfølgelse i søene som nå har vart fire år. Hvorledes kunne den norske juriststand la seg engasjere i dette? Fulgte den frivillig med i dette som var juriststandens fornedrelse? Vi har grunn til å tro at så ikke var tilfelle. Vi kjenner jo alle de jurister, med professor S k e i e i spissen, som fra først av gjorde et alvorlig forsøk og offisielt forsøk på å stoppe galskapen, vi kjenner de som prøvde å få "lov"-reglene opp til alminnelig debatt i de for juriststanden kompetente institusjoner. Vi er imidlertid også orientert om den aktive og passive motstand som på enkelte hold ble ydet mot denne juriststandens forsimpling. Og intet av dette førte frem.

Grunnen står klart for oss. De bestemmende myndigheter brukte tvang, dels individuelt overfor jurister som viste tendens til å ville sabotere eller motarbeide det "rettsoppgjør" som man satte i gang, dels overfor juriststandens organer som ble kneblet i sin tale og handlingsfrihet. Og dette var så meget lettere, fordi vitterlig hele Juriststanden under okkupasjonen hadde "sviktet" hva "nasjonal holdning" angår! Viste noen jurist opprørske tilbøyeligheter, kunne departementet lett utlegge denne "svikt" som "landssvik", i alle tilfeller anvende suspensjon eller andre departementale represalier. Alle kjenner jo tilfellet med den fra okkupasjonstiden enestående modige h.r. advokat som ble fengslet umiddelbart

etter/at han hadde begjært seg oppnevnt som forsvarer i landssvik-saker.

Dette forhold kan vel unnskylde at juriststanden i sin helhet har vist så lite mot, der hvor det gjaldt deres personlige overbevisning og deres stands ære. (Men har inntrykk av at den har fryktet det befriende norske styre mere enn det fremmede okkupasjonsstyre som den ble befrikk fra.) Men det kan ikke dekke over det faktum at tallrike jurister mere enn frivillig har deltatt i menneskejakten på landsmenn, enten som dommere eller som påtalemyndighet og dens representanter, eller - kanskje det verste - som erstatningsdirektoratets faste og leiete funksjonærer. (Vi må i denne forbindelse bemerke at det uten tvil stod i juristenes makt å forhindre ethvert rettsoppgjør i tilsynelatende rettslige former, hvis de fra første stund konsekvent hadde nektet, avvist enhver befattning med oppgjøret, også som forsvarere !)

2. Disse jurister som har bragt en uutslettelig skam over vår stand er velkjente, deres gjerninger taler om dem. De forskjelligste motiver må ha ledet dem: Den norske juriststand har siden den såkalte frigjøring lagt for dagen at den ikke forakter penger. Mange jurister, ja mange blant de mest kjente drivkrefter i rettsoppgjøret tjente gode penger som konsulenter o.l. ved tyskerarbeide under okkupasjonen, så hvorfor skulle de ikke fortsette å utnytte situasjonen, konjunkturerne ? Men en vesentlig forutsetning for penger i vårt samfunn er ens stilling. Her finner vi da det fremherskende motiv. Det å ha tatt del i rettsoppgjøret på myndighetenes side og på en fortjenstfull måte, det er idag den sikreste vei til stilling og makt i samfunnet, et springbrett hvorved man springer fra en ubemerket og ubetydelig tilværelse forbausende lett og raskt opp i posisjon og en tilsynelatende anseelse.

Heller ikke vi kan si oss fri fra frykt som en av de viktigste bestemmende faktorer for vårt handlingssett etter krigen. I og for seg har vi vel ingen grunn til frykt, da vårt samarbeide med okkupanten var i overensstemmelse med vår juridiske bevissthet, med all anerkjent folkerett og de moralske krav som ligger i selve okkupasjonssituasjonen. Men etter at London-anordningen, hinsides lov og rett, har gjort forhold straffbare og i konsekvens d-av andre forhold nasjonalt uverdige, som før hverken var straffbare eller unasjonale, grep panikken vår stand. I stedet for å hevde sin sanne ære mot myndighetenes vilkårlighet, følte alle seg truet av lisens-suspendering o.l., og for å beskytte seg, for å forsikre seg, gikk da juriststanden med "sakførerforeningen" i spissen den faktiske makt tilhånde. Det er dette som er nasjonalt og på mange andre måter uverdige og, som vi skal se, i sine konsekvenser til dels straffbart. Det som har drevet frem "rettsoppgjøret" i praksis er imidlertid fanatismen. Det er den fanatiske type innen vår stand, de hensynsløse og brutale, som har skapt forutsetningen for forfølgelsen av våre landsmenn, som har lagt alt til rette for gjennomføringen, og som med en aldri hvilende energi har trumfet det i gjennom på tvers av lov og rett, hånende alle menneskelige følelser. De er så visst ikke vår stands pryd.

Som deres motiver, har også deres opptreden bak dommerbordet i dommerkappen vært. Dette vil alltid være et uendelig trist kapittel i norsk rettshistorie. Hele rettsoppgjørets komedie og

tragedie, dets avgrunnsdype hyklari og løgn har vært samlet og avslørt i de tallrike scener i rettssalene: I tiltaleboksen, anklaget for landsforræderi, gjerne en landskjent patriot, som forsvaret, en velmenende maktesløs og kraftesløs eldre advokat, som aktor, en ung jypling av en jurist, som ikke kan annen jus enn den som er nødvendig for å føre et aktorett i landssviksaker, mennesker uten viten og overblikk, uten respekt eller sans for edlere følelser, helt igjennom negative personer. Og bak dommerbordet: For det første to eller flere legmenn uten noen forutsetninger for å forstå og gjennomskue den politiske humbug de er med på, mennesker hvis eneste kvalifikasjoner ligger i deres forbindelser med hjemmefronten eller i deres manglende evne til selvtenning å ta standpunkt i en sak. Og så i midten, likesom sentrum i rettsforhandlingene: dommeren, landssvikdommeren, denne enestående foreteelse i vårt rettsliv. Denne dommeren som er alt mulig, loo % streber, maktsyk, lidende av mindreverdighetsfølelse, fanatiker, spydig, vittig etter evne, forfengelig beilende til pressens og publikums gunst, dette og meget annet, bare ikke dommer! Disse utrolige individer som i sak etter sak dømmer mot sin overbevisning, som roper vae victis til den 86årige Knut H a m s u n, som krenker, ja bryter straffeprosesslov og domstollov for å komme et politisk uønsket menneske til livs, som i fire år har akseptert en løgn, med fullt overlegg, når de skriver i domspremissene at tiltalte har forstått at Norge var i krig med Tyskland og at han begikk landsforræderi, ofte uten å eksaminere tiltalte om dette overhodet! Det kunne vel skrives en bok om disse frekke menneskers fremgangsmåte, om deres forsyndelser mot juridisk kotyme, mot skreven og uskreven lov, om deres forhånelse av all gammel god dommerpraksis, om all den menneskelige ulykke de har vært skyld i o.s.v. Det er ikke vår oppgave her. Vi vilde bare gi en antydning om hva som foregår i det gamle, erverdige tinghus og utover landet på sorenskrivergårdene, for dem som måtte være helt uvitende om det. Vi vil ikke engang ofre noen ord på erstatningsdirektoratets menn og deres virksomhet. De nyter kun forakt.

Landssvikavdelingens folk, som jo har tallet mange jurister, behøver vi heller ikke gi noen karakteristik av. Det besørger "London-utvalg II" i sin innstilling av 26. sept. 1944 (gjengitt i "Samling av diverse provisoriske anordninger o.s.v.", s. 182), idet den bemerker at den spesielle politi- og påtalemyndighet lett vil "vekke en forestilling om at man bevisst søker ut folk av en pågående og "blødtørstig" type til denne spesielle oppgave". Enhver forsvarsadvokat, som har hatt med denne avdeling å gjøre, kan underskrive disse ord som meget treffende.

3. Som motivene, som handlemåten, således blir også dommen over disse "rettsoppgjørets dommere". Fremtidens dom er sikker. Men det er også en tilfredsstillende å vite at fremtidens dom allerede er i ferd med å bli samtidens dom. Det som karakteriserer disse dommere fra den ubetydeligste kyrettsdommer til den mest erverdige høyesterettsdommer, det er den åpenbare ukvalifiserthet i stillingen som dommer. Vi sier ikke at de f.eks. juridisk behøver å være uten de nødvendige kunnskaper, men vi påstår at de enten mangler dem eller så skjalter de dem ut for å kunne manipulere fritt etter landssviklovgivningens prinsipper. I begge henseender er det forferdende hva det kan prestes av norske dommere i dag.

Verre er kanskje mangelen på moralske kvalifikasjoner. Her kommer naturligvis de personlige motivers karakter lettere til uttrykk. De personlige mangler i moralsk henseende kan ikke så lett glattes ut ved en tillært lekse. At dommeren opptrer som aktor er vi blitt så fortrolige med at det virker som å komme fra natten inn i dagens lys, når vi en enkelt gang får tid til å prosedere for den vanlige retts solide dommere. Moralsk faller rettsoppgjørets dommere uavlatelig ut av rollen, da de er blottet for de egenskaper som utmerker en vanlig dommer. Utviklingen på dette område er kommet så langt at den karakteristikk som Aftenposten gav av lagmann S o l e m på hans 70årsdag, og som naturligvis var ment til hans ros, denne karakteristikk blir av den gamle dommerstand/som så sjikanøs og på grensen av det injurierende, at man tusen ganger heller så denne sin stolte dag passert i stillhet fremfor å få sitt navn tilsmusset på en slik måte. Som primus motor er nu denne lagmann blitt forbillede for alle andre rettsoppgjørets dommere. De forsøker, mer eller mindre vellykket, å etterlikne mesteren, men som all slik etterlikning er den ikke bare lite vellykket, men til sine tider usigelig plump, latterlig, motbydelig, et vitnesbyrd om hvorledes menneskene blir når de selger sin sjel for øyeblikkelige goder og fordeler. (Dette er skrevet før lagmann Solems død). Det beste vitnesbyrd om hvilke vanskeligheter rettsoppgjørets grunnleggere har regnet med, og om hvilke egenskaper de har lagt mindre vekt, hvilke egenskaper de har lagt særlig vekt på, gir igjen " Samling av diverse prov. Anordninger". Det er denne gang justisdepartementet i London som uttaler på side 174: " Ved å organisere en sardomstol får en full frihet med hensyn til valget av dommere. Våre nåværende embetsdommere er utvilsomt gjennomgående høyt kvalifisert både faglig og moralsk, under hensyn til alder og arbeidsførhet må en imidlertid regne med at mange vil være ute av stand til å klare påkjenningen ved å behandle og pådømme disse krevende saker under forhold som forutsetter en særlig grad av sinnsro, karakterstyrke og sterke nerver." Det er vel og bra med faglige og moralske kvalifikasjoner, men viktigere er "sinnsro, karakterstyrke og sterke nerver." Disse siste egenskaper er altså åpenbart ment som noe annet eller i hvert fall mere enn moralske kvalifikasjoner. Og det skal gudene vite, at de snarere har vist seg som temmelig umoralske egenskaper. Vi forsvarere i landssviksaker pleier heller å betegne dem kort og godt som utslag av det man kaller en meget "robust samvittighet". Det skal utvilsomt en meget høy grad av sinnsro og sterke nerver til for å spille det samme spillet om og om igjen, dag ut og dag inn i hundrevis av saker. Hver dag å vite seg som et redskap for en politisk havn, hver dag å dømme mot sin overbevisning om lov og rett, hver dag på det grusomste krenke et ærlig og rettskaffent menneskes følelser og lyve om dets subjektive motiver, i sannhet skal det vel allslags styrke til dette, også en slags karakterstyrke, når man først er kommet i villrede om hva en karakter er.

I juristverdenen, som ellers i folket, har man funnet den beste karakteristikk av disse rettsoppgjørets dommere, idet man setter dem i gåseøyne: "dommere"! Man vil dermed gi uttrykk for at man betrakter dem som et forbigående fenomen, man akter tross alt å holde fast ved de gamle idealer for dommeryrket. Man vil ikke ta dem helt alvorlig, til tross for at følgene av deres virksomhet

opp-
fattet/

-5-

er alvorlige nok. På den annen side mener man at disse "dommere" ikke bare er et forbigående fenomen, men også moralsk "ferdige". De har i sine kollegers omdømme utspilt sin rolle i og med at de har begitt seg ut i denne jussens sumpsom rettsoppgjøret er. Likesom juriststanden fra begynnelsen har betraktet rettsoppgjøret som "sinnsykt", "krisejuss", "politisk hevn" o.l., så har den også fra første begynnelse vært av den oppfatning at den jurist som engasjerer seg positivt og aktivt i denne menneskeforfølgelse dermed har mistet sin ære som jurist; at han har kompromittert seg for alltid.

Dette vet myndighetene. Og vi røper vel ingen hemmelighet, når vi erklærer at dette også er myndighetenes hensikt. For dem er det bare en fordel at flest mulig jurister, som samfunnsborgere forøvrig, kompromitterer seg, for nettopp disse kompromitterte mennesker har man makt over, da de selv er tvunget til taushet. Intet har derfor irritert myndighetene mere enn de mange jurister som enten har holdt seg bevisst utenfor rettsoppgjøret (disse gamle dommere er vel kjente), eller som har vist seg som lite føyelige redskaper. Intet har heller vært et høyere ønske hos dem enn å få ha på disse umedgjørliche, så hele juriststanden kan bli en eneste grå masse, uten personlig overbevisning, uten mot og kraft.

På denne bakgrunn må vi forstå det innledningsvis omtalte skritt fra myndighetenes side, nemlig å oppløse landssvikavdelingene ved de forskjellige retter, og overføre "resten" av sakene til de ordinære rettsinstanser med deres dommere. Vi kjenner ennå ikke detaljene ved denne foranstaltning; men om det er så at landssviklovgivningens prosessbestemmelser, altså bl.a. lagmannsrett uten jury, skal praktiseres av de forskjellige retters ordinære dommere, da som hittil ikke har hatt noe med rettsoppgjøret å gjøre, da kan hensikten kun være den å gjøre den samlede dommerstand meddelaktig i den juridiske skandale som rettsoppgjøret er, og således eliminere deres kritikk. Den ovenfor siterte uttalelse av justisdepartementet i London om dommerstandens kvalifikasjoner er jo intet annet enn sjikane av den gamle dommerstand, et nokså utilhyllt mistillitsvotum til standen og jussen i det hele tatt. Er det da ikke en nokså drøy sjikane at man nu plutselig finner å kunne overlate den samme mindreverdige dommerstand "resten" av rettsoppgjøret, nå da oppgjørets skandaløse art går opp for hele folket? Er det noe annet enn en forhånelse, som om den ordinære dommerstand ingen ære og stolthet skulle ha?

Er våre dommere beredt til bl.a. å underskrive den formular som ligger til grunn for hver landssvikdom, nemlig at tiltalte har forstått at Norge var i krig etter 9. juni 1940 og at han selv ved sitt forhold ytet fienden bistand på landsforrederisk måte? Denne løgneriske formular uten hvilken de subjektive straffbarhetsbetingelser etter § 86 ikke er oppfylt, og derfor heller ikke landssvikanordningen brukbar, da den - på bedragerisk måte - gir seg ut som en amnestilov. - Er de beredt til i det hele tatt å praktisere anordninger som professor S k e i e med tilslutning av landets beste jurister erklærer for ugyldige? At Londonanordningen senere er gått over i lovs form spiller i denne forbindelse ingen rolle. Er man beredt til daglig så å si å krenke grunnlovens § 97 og § 104? - Er man beredt til å medvirke til at ennå flere landsmenn styrtes i nød og ulykke for at makthavernes hevnbegjær kan tilfredsstilles helt ut?

Hva betyr den norske dommerstands ære?

Juli 1949.